

Kayseri Çocuk Oyunlarında Tekerlemelerin Yeri

Banu SOMYÜREK¹

Öz: Oyun kelimesi geniş bir anlama sahiptir. Oyuna getirmek ifadesinde hile, düzen kurma anlamı vardır. Tiyatro, kukla, Karagöz gibi seyirlik gösteriler için de oyun ifadesi kullanılmaktadır. Ritim eşliğinde yapılan bedensel devinimler yani dans da oyun ile ifade edilmektedir. Bunların dışında yetişkinlerin ve çoğunlukla çocukların boş zamanlarında hoşça vakit geçirmek, eğlenmek ve dinlenebilmek adına yaptıkları eylemler de oyun kavramı altında ele alınmaktadır.

Oyun, çocuklar için yaşamın vazgeçilmez bir unsurudur. Çocuklar yaşamlarının ilk yıllarından itibaren çeşitli form ve nesnelere oyun kurarlar. Bir anlamda oyunlar aracılığı ile gerçek hayatla ilişki kurarlar. Oyun sadece bir eğlence, vakit geçirme aracı değildir. Çocuğun bedensel, ruhsal, sosyal ve zihinsel olarak gelişimine büyük katkı sağlar.

Kayseri’de çocukların oynadığı kendi buluşları, uydurmaları ya da büyüklerinden öğrendikleri çok çeşitli oyunlar bulunmaktadır. Bu oyunlar esnasında çoğu zaman çocukların kendi uydurdukları ya da büyüklerle özgü ifadeleri kendi geleneklerine göre ustalıkla uyguladıkları, şiir niteliğinde olan tekerlemeleri kullanırlar. Tekerlemeler, anlamlı ve konu bütünlüğü olan kaşiyeli ifadeler olmakla birlikte tamamen uydurma, anlamsız, oyunun içeriğinden bağımsız ve art arda sıralanan söz dizileri olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, hala çocuklar arasında oynanmasa da hafızalarda yer etmiş çocuk oyunlarındaki sözlü kültür unsurlarından tekerlemelerin bir araya getirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, yazın taraması yapılmış ve önceden derlenen çalışmalar incelenmiştir. Konu ve coğrafi alanın genişliği göz önüne alınarak çalışma alanı Kayseri merkez ilçelerinden olan Kocasinan ve Melikgazi ilçeleri olarak sınırlandırılmıştır. Veriler, dört ana başlık altında sınıflandırılmıştır. Oyunu başlatan tekerlemeler, başlı başına oyun kuran tekerlemeler, oyun içerisinde belli aşamalarda kullanılan tekerlemeler ve son olarak oyun sonunda söylenen ve belirleyici fonksiyonu olan tekerlemelerdir. Çalışmada oyunların oynanma şekli ve ayrıntıları üzerinde fazla durulmamış, ana hatlarıyla verilmiştir. Asıl amacımız tekerlemelerin oyundaki süreçte yerini kategorize etmek olmuştur.

Anahtar kelimeler: Çocuk oyunları, Tekerleme, Sözlü kültür, Halk bilimi

The Place of Nursery Rhymes in Kayseri Children's Plays

Abstract: The word game has a broad meaning. In the expression “to bring into play”, there is the meaning of deception and trickery. The expression play is also used for spectacles such as theater, puppetry and Karagöz. Physical movements accompanied by rhythm, i.e. dance, are also referred to as game. Apart from these, the actions

¹ Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Çalışmaları Tezli Yüksek Lisans, banusomyurek@gmail.com, 0009-0001-6392-8186

of adults and mostly children in order to have a good time, have fun and rest in their free time are considered under the concept of game to.

Game is an indispensable element of life for children. From the first years of their lives, children play with various forms and objects. In a sense, they establish a relationship with real life through playing. Play is not only a means of entertainment and passing the time. It also contributes greatly to the child's physical, emotional, social and mental development.

In Kayseri, there are a wide variety of games that children play, either of their own invention, improvisation or learned from their elders. During these games, they often use nursery rhymes, which are poems that children make up themselves or skillfully apply the expressions of the elders according to their own traditions. The Nursery Rhymes are rhymed expressions with meaning and subject integrity, but they are also completely fabricated, meaningless, independent of the content of the play and appear as sequences of words that are listed one after the other.

In this study, it is aimed to bring together nursery rhymes, one of the elements of oral culture in children's games that are still remembered even though they are not played among children. For this purpose, a literature review was conducted and previously compiled studies were examined. Considering the scope of the subject and geographical area, the study area was limited to Kocasinan and Melikgazi districts, which are the central districts of Kayseri. The data were classified under four main categories. The rhymes that started the game, the rhymes that set up the game on their own, the rhymes used at certain stages in the game, and finally the rhymes that are sung at the end of the game and have a decisive function. In the study, the way the games are played and their details are not emphasized much, they are given in outlines. Our main aim was to categorize the place of nursery rhymes in the game process.

Key Words: Kids Games, Nursery Rhymes, Oral Culture, Folklore.

Giriş

Çocukların hisleri ve duygu durumları oldukça hassastır ve hızlı değişkenlik gösterir. Ev ortamında ebeveynler çocukların bunalımlarını şefkat ve ilgi ile aynı zamanda sabırla tedavi etmelidirler. “Ancak çocuğun yetişmesinde sokağın ve oyunların pek büyük rolü olduğu da unutulmamalıdır. Kendi yaşlarıyla çocuk bahçelerinde ve sokakta oyunlarla yetişen çocuk fikren ve bedenen geliştiği gibi topluma uyması bakımından oldukça faydalı alışkanlıklar kazanır” (Özulu, 1973,s.9).

Çocuk dünyaya geldiği andan itibaren doğal yapısında, özünde olan oyun ile büyür, gelişir, öğrenir, oyun ile eğitilir. “Eğitimcilere göre çocukların eğitiminde oyun birinci sırayı almaktadır. Küçük yaşta oyun ve spordan yeterince yararlanmayan kişilerin, ileride birçok bedensel ve tinsel problemlerle dolu olma olasılığı fazladır” (Aydın, 1980,s.31).

Çocuk oyunu, zaman zaman yetişkinlerin de eşlik ettiği, eğlenmek, vakit geçirmek, sosyalleşmek adına çocukların kendi aralarında oynadıkları oyunlardır. Fahri Bilge Derlemelerinde anlatılan oyunların “Çocuk Oyunları başlığıyla verildiği halde oyunların delikanlılar arasında oynandığı hatta köyler arasında oynandığında yaşlıların da oynadığı belirtilmiştir”(Görkem,2014,s.59) Bu oyunlardan bazıları açık alan gerektirdiği gibi bazıları da kapalı alanlarda oynanmaktadır. Aynı zamanda kimi oyunlar gündüz saatlerinde kimi oyunlarda gece saatlerinde oynanmaktadır. Oyunlar koruma, kollama, savunma esaslıdır. “ Bu sürekli

tetikte bulunmak zorunda olunan konargöçer hayatın bir izi olarak kabul edilebilir” (Görkem,2014,s.60). Oynanan oyunların mekâna ve zamana göre iç dinamikleri de değişkenlik kazanmaktadır. Ancak değişmeyen en önemli unsurların başında tekerlemeler gelir.

“Masal, hikâye, halk tiyatrosu, bilmece gibi türlerin içinde, âşık edebiyatında, çocuk oyunlarında ve bazı törenlerde ya da bağımsız olarak görülen halk edebiyatı türü” (Albayrak,2004,s.492) olarak tanımlanan tekerlemeler daha çok çocuk geleneklerinde yeri olan bir türdür. Konusundaki ve yapısındaki çocuksu eda bu olgunun bir görüntüsüdür.

Pertev Naili Boratav da tekerlemeyi tanımlamanın oldukça güç olduğunu ifade eder. Türkü, âşık şiiri, masal, oyun, hikâye, Karagöz ve Orta oyunu gibi seyirlik oyunlarla yakın ilişkisi olduğunu ifade eden Boratav hangi türden olursa olsun tekerlemelerin birtakım biçim, anlatım ve içerik özellikleriyle onlardan ayrıldığını ifade etmektedir. Çoğunlukla çocuk geleneklerinde görülen bir tür olan tekerleme oyunlarda ellerin, kolların, v.b. hareketleriyle oyunun bölümlerinin birlikte yürütülmesini sağlar. Pertev Naili Boratav tekerlemeleri; Masal tekerlemeleri, Oyun tekerlemeleri, Tören Tekerlemeleri ve Bağımsız söz cambazlığı değerinde olan tekerlemeler olarak çeşitlendirir. “Oyun tekerlemelerinin büyük bir bölümü başka hiçbir türe bağlanmaz. Çoğu kez bunlar çocukların kendi yaratmalarıdır ya da büyüklere özgü yaratmaları kendi geleneklerine ustalıkla uygulamalarının ürünleridir. Bunların hepsi şiir niteliğinde yaratmalardır” (Boratav,1973,s.146)

Genellikle çocuk folklorunda hoşça vakit geçirmek, konuşma kabiliyeti kazanmak, oyunlarda eş ve ebe seçmek için tekerlemelere başvurulur. Tekerlemeler, oyunun içeriği, oynanma zamanı, mekânı ve hatta dönemin sosyal-siyasal dinamikleri hakkında pek çok bilgi verebildiği gibi tamamen bunlardan bağımsız anlamsız sözlerden de oluşabilmektedir. Birçok oyuna başlayabilmek için oyunun olmazsa olmazı niteliğindedir. Özellikle rekabet gerektiren ve karşılıklı gruplarla oynanan oyunlarda oyuncu seçimi yapabilmek, oyun kurabilmek için tekerlemelere başvurulur. Sayışma adını verilen süreçte oyuncu çocukların adil bir seçimle gruplara ayrıldığını görmekteyiz. Kimi oyunlarda oyunun seyri içinde coşkuyu artırmak için tekerlemelere başvurulur. Kimilerinde ise oyunun aşamaları arasında geçiş görevi üstlenmektedir. Zaman zamanda oyunun tamamı tekerleme üzerine kurgulanmıştır. Oyun, tekerlemedeki sorulara verilen yanıtlara göre şekillenmektedir. Az sayıda olsa da bir kısım oyunda görülmüştür ki oyunu sonlandıran, oyunun bittiğini ya da bitmesinin istendiğini ifade etmekte kullanılan bir araçtır.

Halk bilimsel incelemelerde çocuk oyunları ve bağlantılı sözlü kültür unsurları araştırılmış, derlenmiş ve halk edebiyatında sözlü kültür unsurları olarak yer almıştır. Kayseri merkezli

yapılan çalışmalarda çocuk oyun anlatımları arasında tekerlemelerin geçtiği fakat oyunu başlatan, oyunun esasını teşkil eden, oyun içerisinde belli aşamalarda kullanılan ve oyun bitiminde söylenen tekerlemeler şeklinde sınıflandırma yapılmadığı görülmüştür.

Oyun, çocuğun bedeni, ruhi, zihni kabiliyetlerini geliştirir; onu düşündürür, muhakeme kabiliyetini artırır; çareler bulmayı, zamanında tedbir almayı, zamanın değerini, ani hadiseler karşısında apışıp kalmamayı, soğukkanlı olmayı, hazır cevaplılığı, dikkat etmeyi ve dikkatini bir yere teksif etmeyi, başkalarını idare etmeyi, toplulukla ahenk içinde olmayı, birlik –beraberliğin önemini ve faydalarını, geçim ehli olmayı, re 'sen hareketi, psikolojik harbi, kazanmanın zevki yanında yenilgiyi de olağan kabul ve sabır etmeyi, ümitsizliğe-bedbinliğe düşmemeyi, vazife mesuliyetini, kaidelere uymayı, disiplinli olmayı öğretir. Oynayan çocuk, televizyon karşısındaki çocuk gibi sadece alıcı değildir. Türkçeyi sadece dinlemez bizzat tasarruf eder, natıkasını kuvvetlendirir; bilhassa tekerlemelerle, selis konuşma kabiliyeti kazanır, hayal gücü kuvvetlenir, ahenkli ve nükteli söze aşinalık kazanır, ezber kabiliyeti gelişir. (Türkten,2001,s.762)

Çocuk oyun kavramı ile ilk kez kendi kendine yaptığı bilinçsiz hareketler yoluyla tanışır. Daha sonra anne, baba ve diğer yakınlarının yaptıkları hareketler, sevgi gösterileri ile artık tek başına değil çevresindekilerle oynamaya başlar. Bu oyun şekli onun okul dönemine kadar devam eder. İlköğretime yeni başlayan çocuğun dikkatini bir konu etrafında tutabilme süresi çok sınırlıdır. Bu süre 5-10 dakika olabiliyor. Ancak oyun ile bu süreyi uzatmak mümkün olur. Oyun ile öğretilen bilgiler daha kalıcıdır. Eğitim ile çocuğa olumlu, kalıcı davranışlar öğretiminde yine oyundan yararlanılabilir (Artun, 2005,s.275).

Oyun tekerlemeleri ana konudan yoksun, çağrışımlarla birbirine bağlanmış, şiir düzenine uydurulmuş, birbirinden bağımsız birtakım hayallerin sıralanmasından meydana gelmiştir. Büyüklerin küçükleri oyalamak, onları eğlendirmek adına çıkardıkları oyunlarda bu özellikleri bariz şekilde görmekteyiz. Çocukları eğlendirmek için boynu ya da karnı gıdıklanır. Bunu yaparken ayaklardan başlanarak işaret ve orta parmaklar karna ya da boyuna doğru adım adım yürütülür ve “geliyor, geliyor hoop gıdı gıdı yapıyor” tekerlemesinde olduğu gibi.

Eski dinleri, dilleri, inançları ve ritüelleri incelemek için çocuk oyunları çok zengin bir kaynaktır. Çocuk taklitçi, tutucu ve güçlü belleği olduğundan, iyi bir saklayıcı ve koruyucu etkidir. Eski ritüel kalıntılarını sözleriyle bil saklamaktadır. Evcilik oyunu, sevişme oyunları, ölüm inançları, zenaat, tutsak alma, yarışma, toprak ele geçirme, yağmur yağdırma gibi günümüze kalan çocuk oyunları ile eskiyi saptayabiliriz. Çocuk oyunlarındaki sayışmalar, ebe çıkarma ya da oyuna kimin başlayacağını belirleyen tartımla söylenen tekerlemelerle, dini inançları ve dilleri incelemek olanağı vardır (And, 1974,s.307).

Yapılan bu çalışmada pek çok kaynaktan, toplamda 49 adet tekerleme içeren çocuk oyunu derlenmiştir. Bu veriler tekerlemelerin oyun sürecinde kullanıldıkları yer ve zaman göre dört ana başlık altında tasnif edilmiştir. Oyunu başlatan tekerlemeler, oyunun esasını teşkil eden

tekerlemeler, oyun içerisinde belli aşamalarda kullanılan tekerlemeler ve son olarak oyun bitiminde kullanılan tekerlemeler. Çalışmada oyunların oynanma şekli ve ayrıntıları üzerinde fazla durulmamış, ana hatlarıyla verilmiştir. Çalışmada asıl amaç oyunların oynanma şekli değil tekerlemelerin oyun ve süreçteki yerini kategorize etmek olmuştur.

1.Tekerleme

“Tekerleme; söz, kelime ve ses benzerliğinden yararlanarak söylenen kısa, hoş cümleciklerdir. Tekerlemeler söz cambazlığı ve hayal mahsulü oldukları için, yarı manalı ve manasız olabilirler. Umumiyetle masalların başlarında, çocuk oyunlarının aralarında, biri birine benzer kelimelerden yapılırlar” (Rehber Ansiklopedisi,1984,s.182).

Tekerlemelerin kaynağını, aklın kanunları dışında, hayali, uydurma söz ve vakalarla, gerçek maceralar teşkil eder. Oyun tekerlemeleri umumiyetle çocuk oyunları arasında yer almaktadır. Oyun kurulurken veya oyunu idare edecek kişi seçilirken tekerlemeler söylenir. Tekerlemelerin son kelimesi veya hecesinin isabet ettiği şahıs ebe veya oyun idarecisi olur.(Türkten,2001:761)

Çeşitli kaynaklardan toplanan çocuk oyunlarının içeriğine baktığımızda tekerlemelerin sadece ebe seçiminde değil oyunun pek çok aşamasında yer aldığı görülmektedir. Oyunun tamamının tekerleme söyleyerek oynandığı oyunlar oldukça fazla olmakla birlikte sadece oyun sonunda söylenen az da olsa tekerlemelerin olduğu da tespit edilmiştir. Derlenen 49 adet tekerlemeli oyun içinde 9 tanesi oyunu başlatan tekerleme, 28 tanesi oyunun esasını teşkil eden tekerleme, 10 tanesi oyunun belli aşamalarında kullanılan tekerlemeler ve 2 tanesi oyun bitiminde kullanılan tekerlemelerdir.

1.1 Oyunu Başlatan Tekerlemeler

Oyun başında söylenen tekerlemeler genellikle ebe seçiminde kullanılır. Grup oyunlarında grup üyelerinin seçilmesi için de tekerlemeye başvurulur. Oyun başında söylenen tekerlemelerde taktiksel unsurlarda bulunmaktadır. Eş gördüm oyununda “Aman eşlerim Sah durun² Sıh durun³ İt bohibi Dik durun” olduğu gibi.

1.1.1 Yağ Satarım Bal Satarım Oyunu

Oyun başında ebe seçimi tekerleme ile yapılmakta ve oyun ancak bu tekerleme ile başlamaktadır. Hem kız hem erkek çocukları tarafından oynanır. Oyuncu sayısında sınırlama yoktur. Daire şeklinde oyuncular yere çömelirler. Bir oyuncu ebe rolündedir. Bir kişi

² Sah durmak: Doğru durmak “Arapçada bir şeyin doğru olduğunu belirtmek için yapılan işaret (TDK Sözlüğü)

³ Sıh durmak: Kayseri ağzında birbirine yakın durmak, sıkı durmak anlamındadır.

tekerlemeyi söylerken diğer oyuncularını işaret parmağıyla sayar son kelimenin son hecesi kime denk gelirse ebe o olur:

“Oooo portakalı soydum

Başucuma koydum

Ben bir yalan uydurdum

Duma duma dum

Kırmızı mum

Dolapta pekmez yala yala bitmez

Ayşecik cik cik cik

Fatmacık cık cık cık

Sen bu oyundan çık ” denilerek ilk ebe seçilmiş olur. (Altıparmak,2008, s.10)

1.1.2 Elim Sende Oyunu 1.Varyant

“El sende” adıyla da bilinen bu oyunda tekerleme ile oyuncu seçimi yapılır ve oyun başlamış olur. Oyun, el bende oyununun ebenin el değiştirmesi esasına dayalı varyantıdır. En az 8-9 oyuncuyla oynanır, oyuncular bir daire oluştururlar ve içlerinden birisi ortaya geçer ortadaki oyuncu kendinden başlayarak:

“Allah’ın dediği ebe olacaktır

Fakat kimse darılmayacaktır

Annesi hâkim

Babası doktor

Kendisi dışı ha ha ha ” diye sayar. Son hece kime geldiyse o oyuncu ebe olur. Ebelik görevini bir başka oyuncu kabul edebilir. Ebe olmayanlar kaçar, ebe de onları kovalar. Ebenin dokunduğu oyuncu, ebelik görevini üzerine alır ve oyun kesintisiz devam eder (Çolak, 2009,s.258).

1.1.3 Elim Sende Oyunu 2.Varyant

Elim Sende oyununun bir başka varyantında ebe seçilen çocuktan diğerleri kaçarak yakalanmamaya çalışırlar. Ebeye yakalanan ya da elinin dokunduğu çocuk ebe olur. Eğer oyunu kız çocukları oynuyor ise söyledikleri tekerleme şu şekildedir:

“Top top kadife

Kızın adı Hanife

Kız oturmuş halı dokur

Önünde bülbül okur

O bülbül benim olsa iki kardeşim olsa

Biri ay biri yıldız” (Yıldız, 2016).

1.1.4 Lakgiç Oyunu

Lök adıyla da bilinen oyunun ebe seçimi tekerleme ile yapılır ve oyunun başladığını ifade eder:

“Dama çıktım

Yıldız saydım

On iki on iki

Hani bizim, boz tilki?” tekerlemesiyle ebe seçilir (Çolak, 2009,s.284). Oyunun bir diğer ismi “Yedi Kule” dir. Dikilen taşın sayısı yedi olduğu için bu adı almıştır. Oyun aynı zamanda “Enek Kozalak” ve “Hacım Hocum” oyunlarıyla da benzerlik göstermektedir. ⁴

1.1.5 Ay Gördüm Oyunu

Ebe seçiminin tekerleme ile yapıldığı bu oyun, en az 5-6 kişi ile kız ve erkekler tarafından oynanır. Ebe iki oyuncunun 30-40 metre uzaktan adımlamasıyla seçilir ebe seçiminde şu tekerleme söylenir;

“Aldım verdim

Ben seni yendim

Yenmeye geldim

Balıkçının kızını

Almaya geldim”

Son hecenin söylendiği anda ayağına basılan oyuncu ebe olur (Çolak, 2009,s.268)

1.1.6 Eş Gördüm Oyunu

---

⁴Oyunun oynanma şekli için bkz (Çolak,2009, s. 284-285)

Bu tekerlemeyi oyunun girişinde oyuncular birbirlerine söylerler. Bir nevi talimat niteliğindedir. Oyun “Dik Gördüm” adıyla da oynanmaktadır.

“Aman eşlerim

Sah durun

Sıh durun

İt bohibi

Dik durun” tekerlemesini söylerler (Çolak, 2009,s.269)

1.1.7 Elim Yağlı Oyunu

Tekerleme, bu oyunda gurup bireylerinin seçilmesinde rol oynamaktadır. Oyun oynayacaklardan iki baş çocuk karşılıklı olarak birbirlerine aşağıdaki tekerlemeyi söyler ve oyuna giriş yapılmış olur. Oyun “Çor” ve “Ayağım Yağlı” olarak da bilinir, erkek çocuklarının oyunudur.

“-Uy bana

-Uydum sana

-Koy oraya koydum oraya

-Eş gerek

-Bana da gerek

-Al beğendiğini

-Sen de al beğendiğini” diyerek eşlerini seçerler (Çolak, 2009,s.259)

1.1.8 Al Çömçe Oyunu

Kız çocuklarının oyunudur: Oyuncular ikişer ikişer karşılıklı el ele tutuşarak çekişir. Birisi ileri çekerken diğeri geri çeker gibi yaparlar ve hep bir ağızdan;

“-Al çömçe

-Ver çömçe

-Sarı ineği kim sağar

-Cücem sağar

-Cücem beni okuttu

-Keten goynek⁵ dokuttu

-Keten goynek dizine

-Suphanallah gözüne”

Tam buraya gelince, tutuşan eller yukarıya kaldırılır, birbirlerine sırt döner tekrar yüz yüze dönülürken, yine hep bir ağızdan:

“Arpa da buğday dıkı dıkı dıyk”

diye bağırılır. Bu figür üç defa tekrar eder (Özulu, 1973,s.81).

Oyunda ritüelin üç defa tekrar edilmesi dikkat çekicidir. “Halk anlatılarının epik kurallarından “yineleme kuralı” ,“üçleme kuralı” ve “ ilk ve son durumun” önemi üç sayısı ile ilgilidir. Yineleme her zaman üç sayısına bağlıdır. Fakat aynı zamanda üç sayısı kendi başına bir kuraldır (Durbilmez, 2022,s.42).

1.1.9 Yağmur Gelin Oyunu

Yağmur yağdırmak için oynanan oyunun başında söylenen tekerleme:

“Yağmur yağmur yaş isder

Goş⁶ goyun kurban ister

Ak goyun⁷ etlik

Gara goyun sütlük

Ver Allah’ım ver

Sicim gibi yağmur” (Çolak, 2009,s.238)

1.2 Oyunun Esasını Teşkil Eden Tekerlemeler

Bu bölümde yer alan oyunların kurulumu tekerlemeler üzerinedir. Uzun sözlü oyun formülleri genellikle, oyunların esas metinlerini oluşturan manzum parçalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Oyunlar tekerlemeyle başlar, tekerlemelerdeki ifadelerle göre oyunun gelişimi ve seyri değişir.

1.2.1 Dön Kuyruğum Dön Oyunu

Metin doğrudan doğruya bir hikâyenin muhavere kısmını oluşturmaktadır:

“Harmanda gezerim, tozarım, mademki kurt yokmuş.

⁵ Goynek: Kayseri ağzında gömlek

⁶ Goş: Kayseri ağzında koç

⁷ Goyun: Kayseri ağzında Koyun

-Kurt baba ne yapıyorsun?

-İğnemi yitirdim onu arıyorum

-İğne bende

-Ver

-Bende değil arkada

-Ver

-Bende değil arkada” diyerek herkes arkasındakine atar. Sıra en sondakine gelir. Kurt baba:

-“Ver

-Bende değil ebede

-İğnemi ver

-Vermem

-Ver

-Vermem

-Öyle ise ben de senin kuyruğundan birini alır kaçarım

-Dön kuyruğum dön “ (Çolak, 2009,s.227)

1.2.2 Elim Elim Öpelek Oyunu 1. Varyantı

Oyuncu sayısının sınırı yoktur. Çocuklar her iki elin parmaklarını açarak yere koyarlar. Sayışmayı yapacak olan kişi tekerlemeyi söylerken kendi işaret parmağı ile oyuncuların parmaklarına sırasıyla dokunarak sayar:

“Elim Elim Öpelek

Elden çıkan topalak

Topalağın yavrısı

Bitli bideni garısı

Bindim deveboynuna

Gittim halep yoluna

Halep yolu Şam Pazar

İçinde ayı gezer

Ayı beni gorhuttu

Kulaklarım sarkıttı

A-dem bü-dem

Sil bunu

Süpür bunu

Çek bunu

Çıhart bunu”

Oyunda son kalan oyuncu ebe ile oyuna devam eder bu sefer ebe boş eliyle sonuncu oyuncunun bir alınına bir eline vurarak şu tekerlemeyi söyler:

“Damdan düştüm

Vay başım

Gızlar ere gederse

Vay benim

Garip başım” (Gerçel, 2003,s.547)

1.2.3 Elim Elim Öpelek Oyunu 2.Varyantı

Oyunun Erkilet’ te oynanan şeklinde sayışmaca tekerlemesi şu şekildedir:

“Elim elim öpelek

Elden çıkan topalak

Topalağın yavrusu

Bitli pirenin karısı

Adem budem

Sil şunu

Çıhart bunu”

Ebe son parmak kaldığında bir kendi başına bir kalan parmağa dokunarak

“Damdan düştüm vay başım

Gızlar benim taydaşım⁸

---

⁸ Taydaş: Akran

Gırlar ere gidende

Vay benim garip başım” (Çolak, 2009,s.224)

1.2.4 El Oyunu

İsmi belirlenememiş olan bir başka el oyununda kız çocukları ellerini birbirlerine karşılıklı olarak alttan ortadan üstten vurmaları ile oynanır. Ellerin belirli bir vuruş düzeni yoktur. İlk oyuncu hangi hareketi yapıyorsa ikinci oyuncuda aynı hareketle karşılık verir ve bu hareketlerle beraber tekerleme söylenir:

“-Ablanı alacağım

Eniřten olacađım

Sana hava atacađım

Gün pata güm güm”

diye söyleyince ikinci çocuk

“-Ablamı alamazsın

Eniřtem olamazsın

Bana hava atamazsın

Güm pata güm güm”

diye cevap verir birinci çocuk

“-Ablanı aldım

Eniřten oldum

Sana hava attım

Güm pata güm güm”

tekerlemesine

“-Ablamı aldın

Bana eniřte oldun

Bana hava attın

Güm pata güm güm”

diye karşılık verir” oyun bu şekilde sürer (Çolak, 2009,s.244.).

1.2.5 Çatlak Patlak Oyunu

Tekerleme bu oyunda da temel unsurdur. Beş veya altı kişiyle oynanır. Daire şeklinde sıralanan oyuncular ellerini birbirinin eli üzerine koyarken aynı anda şu tekerlemeyi söylerler:

“Çatlak patlak

Yus yuvarlak

Yağlı börek

Sütlü çörek

Çek dostum elini elimin üstünden çek”

Tekerleme söylenirken bir taraftan da ellerini üstteki ele vurur, eline vurulan oyuncu elini sakınmaz bu kesin kuralladır şayet sakınırsa oyundan atılır (Çolak, 2009,s.245).

1.2.6 Kutu Kutu Pense

Kutu kutu pense oyununda da oyun baştan sona tekerleme üzerinden devam eder. Oyun 7-8 kişiyle oynanır. Oyuncular daire olacak şekilde sıralanırlar daha sonra:

“Kutu kutu pense

Elmamı yese

Arkadaşım.....

Arkasını dönse “

tekerlemesi söylenir adı söylenen oyuncu dairenin içine arkasını döner. Tüm oyuncular arkalarını döndüklerinde:

“Kutu kutu pense

Elmamı yese

Arkadaşım.....

Önünü dönse” denir ve ismi söylenen oyuncu dairenin içine doğru döner (Çolak, 2009,s.246)

1.2.7 Yağ Satarım Bal Satarım Oyunu

Tekerlemeler burada oyunun ebe seçimi esnasında söylendiği gibi oyun boyunca da söylenmeye devam eder. Hem kız hem erkek çocukları tarafından oynanır. Oyuncu sayısında sınırlama yoktur daire şeklinde oyuncular yere çömelirler. Bir oyuncu ebe rolündedir, ebe

seçilimi tekerleme ile yapılır bir kişi tekerlemeyi söyler diğer oyuncuları işaret parmağıyla sayarak bir taraftan da tekerlemeyi söyler son kelimenin son hecesi kime denk gelirse ebe olur:

“Oooo portakalı soydum

Başucuma koydum

Ben bir yalan uydurdum

Duma duma dum

Dolapta pekmez yala yala bitmez

Ayşecik cik cik cik

Fatmacık cık cık cık

Sen bu oyundan çık” denir, ilk ebe seçilmiş olur.

Oyun malzemesi bir mendil ya da ucuna düğüm atılmış yumuşak bir havludur ebe oyuncuların arkasında dolaşırken hep bir ağızdan şu tekerleme söylenir:

“Yağ satarım

Bal satarım

Ustam ölmüş ben satarım

Ustamın kürkü sarıdır

Satsam on beş liradır

Alacağına vereceğine

Üç kaşık ayran yarısı da bayram

Zambak zumbak dön arkana

İyi bak” denir ve bu esnada ebe mendili çömelmiş oturanlardan birinin arkasına koyar

Mendilin konduğunu fark edene kadar oyuncular hep bir ağızdan ve daha gür bir sesle:

“Zambak zumbak

Dön arkana

İyi bak” diye arkadaşlarını uyarırlar aynı zamanda el çırpırlar oyuncu mendili alır ve ebenin peşinden koşmaya başlar boş yere oturabilirse ebelik diğer oyuncuya geçer oturamadan yakalanırsa aynı ebeyle devam edilir (Çolak, 2009,s.246).

1.2.8 Aliler Aliler Oyunu

“Alaydan alaydan” oyununun tek grup ve ebe ile oynanan şeklidir. Oyun tekerleme üzerine kurgulanmıştır.

Kız çocukları tarafından oynanır 6 ile 10 kişi arasında değişir. Bir oyuncu ortada ayakta, diğer oyuncular el ele tutuşarak onun etrafını çevirirler ve tekerleme söylemeye başlarlar, tekerleme tek oyuncuyla topluluk arasında karşılıklı söylenir:

(Tek oyuncu)“ -Aliler Aliler çingene Aliler

(Topluluk) -Ne istersin ne istersin bizim saraydan

(Tek oyuncu)- İçinizde bir güzel varmış onu isterim

(Topluluk) -O güzelin, bu güzelin ismi ne imiş

-O güzelin bu güzelin ismi..... “ismi söylenen oyuncu tek oyuncunun yanına gelir, oyun toplulukta tek kişi kalıncaya kadar devam eder, tek kalan oyuncuya peynir adı verilir ve peynir yalnız kaldı diye çağrılarak kızdırılır (Çolak, 2009,s.251).

1.2.9 Kadifeci Güzeli Oyunu

Ahmet Caferoğlu derlemesinde Aliler Aliler oyununun ismi “Kadifeci Güzeli’dir”. Oyunun oynanışı aynıdır fakat tekerleme farklıdır:

“-Kadifeci gozeli

-Handadır handa?

-Tahta kurek gul bizde

-Biz size geldik o günde

-Geldiseniz geldiniz

Bizleri memnun ettiniz

-Gutu gutu içinde

Hangımızı aldınız?”

İkinci tekerleme ise şöyledir:

“-Aliler aliler

Tortop aliler

-Ne ister ne ister?

Bizim aliler

-İçinizde bir güzel var

Onu isteriz

-O güzelin

İsmi cismi

Bize bildirin?

-O güzelin ismi de

Cismi de Fatma hanımdır

-Altın arabayla

Gümüş tekeriyle

Alır gaçarız” (Caferoğlu, 1994,s.98)

1.2.10 Top Sektirme Oyunu

Oyun aracı olarak içi dolu lastik top kullanılır, çocuklar aralarında topu ilk önce kimin sektireceğini belirlerler. Oyunda söylenen birkaç tekerleme:

“Bir iki çumçuhur

İpçi daha çuhur

diye kusna kusna çuhur

no çuhur

.....

bir gama

iki gama

üç gama

.....

On gama

Hop hop altın top

.....

Gadife yastıh

İçi dolu şam fıstık

Tıh tıh tıh...” oyunun tekerlemesini bitirmeden topu elinden kaçırın çocuk sırasını kaybeder sıra yeniden kendilerine geldiğinde tekerlemede kaldıkları yerinden devam eder (Çolak, 2009,s.291) Bu oyundaki tekerlemede görüldüğü gibi tekerlemeler basmakalıp, oyunun gidişatına uydurulmuş anlamsız sözler olarak da karşımıza çıkmaktadır.

1.2.11 Çin Lokantası Oyunu

Sadece kız çocukları tarafından oynanan oyunlardır oyunda oyuncular birbirlerinin ellerinden tutarak veya ellerine vurarak oynarlar eller birbirine vurulurken şu tekerleme söylenir:

“Askere gittim soyun dediler

Elbise yerine çuval verdiler

Aşağıya indim kapı kapalı

Yukarıya çıktım eli sopalı

Annem hasta ıhh ıhh

Babam dişçi ıhh ıhh

Ablam manken ıhmm ıhmmm

Abim boksör güm güm” denir ve bu esnada hasta dişçi güzel boksör taklidi yapılır. Oyun bu şekilde devam eder (Çolak, 2009,s.243) Bu oyunun oynanması esnasında meslek adları değiştirilip, artırılabilir. Mesleklere göre hareketler de farklılık gösterir. Meslek adlarını bilme ve tanıma açısından önemlidir. Oyunların sadece eğlence değil öğretim yönü de bu oyunla ortaya konulmaktadır.

1.2.12 El Oyunu

Bu el oyununda da tekerleme oyunun iskeletini oluşturmaktadır. Eller yere konur parmaklar açılır ve parmaklara gelecek şekilde şu tekerleme söylenir:

“Hakkere tekkere

Çarlingi çembere

Ala vungol

Salla poni

Çek la şunu” ve parmaklara dokunur en son kelimenin geldiği parmak çekilir kimin parmağı fazla kaldıysa o ebe olur. Ebeye şarkı söylenir, horoz gibi öttürülür veya istenilen yere gönderilir. Oyun bu şekilde devam eder (Çolak, 2009,s.245) Bu oyunda ki tekerlemenin de yine anlamsız,saçma sapan söz dizisinden oluştuğu görülmektedir.

1.2.13 Kargamele Simest Oyunu

İki kişi tarafından oynanır. Oyuncular birbirlerinin avuç içlerine ya karşılıklı tek eller, ya iki el birden olmak üzere sırayla ve ritmik şekilde vururlar. Eller karşılıklı vururken şu tekerleme söylenir:

“Kargamele simest

Kargamest

Ancıl

Mencil

Kargamele

Ancıl

Mencil

Simest

Yes” (Çolak, 2009,s.245)

Bu tekerlemede geçen Kargamel,Ancıl,Mencil ifadeleri bize dönem hakkında da bilgi vermektedir.Televizyonun hayatımıza girmesi ve özellikle 80’lerin sonunda dizilere olan ilginin artmasıyla çocuk oyunlarındaki sözlerin de etkilediğini görüyoruz. Ancıl,Mencil Çarlinin Melekleri dizisinin karakterleridir.Kargamel bir çocuk animasyonu olan Şirinler’in kötü karakteridir.

1.2.14 Çatal Matal Oyunu

Tekerlemeler oyun kurucu olarak bu oyunda da karşımıza çıkmaktadır. Erkeklerin oynadığı bir oyundur. Oyunculardan biri yönetici seçilir. Kalan oyuncular eşit şekilde ikiye ayrılır. Sayışarak oyunculardan bir grup ebe olur. Ebe olan grubun oyuncularının gözleri sıkıca bağlanır. Diğer grubun oyuncuları her birisi, ebe olan grubun oyuncularının sırtına binerler oyunu yöneten şu tekerlemeyi söyler:

“Bizim köyün imamı

Yanlış okur fermanı

Ocağa saman koydum

Bacadan çıktı dumanı”

Tekerlemenin ardından ellerini havaya kaldırarak

“Çatal matal

Kaç çatal”

diye sorar, ebe olan grup açılan parmak sayısını bilirse oyuncular

“At bin,

At in” komutuyla ebe ve binen grup yer değiştirir. Oyun parmak sayısı bitene kadar aynı tekerlemeler üzerinden devam eder (Çolak, 2009,s.261)

Erkek çocuklarının oynadığı bu oyunda hem bir ulaşım aracı olarak atın kullanıldığı bilgisini alıyoruz hem de erkek için önemli olan askerlik ruhunun oyuna yansımaları görüyoruz.

1.2.15 Goçu Oyunu

Oyun tekerleme üzerinden oynanmaktadır. Hem erkek hem kızlar çocuklarınca oynanır. Oyuncu sayısında sınırlama yoktur. İki oyuncu yan yana durarak ellerini arkada birbirlerine çatarlar, üçüncü oyuncu ise bir ayağını birinin, diğer ayağını öteki çocuğu çattıkları ellerin üzerine koyarak ayakları üzerinde dimdik durur, bu vaziyette gezdirilen her oyuncu grubu şu tekerlemeyi söyler:

“Al goçudan endirdim

Nali yapış giydirdim

Nali papiş nalçalı

Dos gelir dapançalı

Ayneli göbelek

Dambulu dübelek

Bir goçu gelebek” oyuncular değiştirilerek birbirlerini gezdirirler (Çolak, 2009,s.240)

1.2.16 Udu Oyunu⁹

⁹ Udu Oyununda yağmurun yağması için Allah’a dua edilir. Burada Allah’tan açık bir talep yer almaktadır. Bu duanın yer aldığı ritüelin temelinde Şamanizm inançlarının yer aldığı ve zaman içinde İslamlaştığını belirtmeden geçmeyelim (Çolak F.,2009,s.159)

Çocukların yaptıkları basit insan kuklasının adıdır “Udu”. Birbirine çatılmış iki tahta parçasına çaput örtülür eski elbise giydirilir. Başına şapka geçirilir. Tören sırasında 2 çocuk taşır sokaklarda koşarak dolaştırırken şu tekerlemeyi söylerler:

“Udu ud gördün mü

Uduya selam verdin mi

Udu kapıdan geçerken

Sulu bir yağmur verdin mi?

Ekincinin tarlasına

Koramaz’ ın kuyusuna

Ver Allahım ver

Bir dolu yağmur ” (Çolak, 2009,s.239)

1.2.17 Kara Tavuk Oyunu

Burada kullanılan tekerlemeler bilmece formuyla kurulmuştur:

“Kara tavuk

Karnı yarık

Kırk getir

Elli getir

Altmış getir

Yetmiş getir

Seksen getir

Doksan getir

Yüz getir

Ben iniyom sen salavat getir.”¹⁰ (Başgöz, 1986,s.294).

1.2.18 Yağmur Gelin Oyunu 1.Versiyon

Tekerleme üzerine kurulmuş bir başka oyundur. Kurak mevsimlerde kız ve erkek çocuklarının birlikte oynadıkları bir oyundur. Oyuncular çömçe veya ağaç dallarından insan iskeleti yaparlar.

¹⁰ Bu bilmecenin ilk iki dizesinin cevabı kahvedir

Kadın entarisi giydirirler, başörtüsü örterler, hazırlanan çömçeli gelin ev ev gezdirilerek şu tekerleme söylenir:

“Çömçeli gelin çöm ister

Allahtan yağmur ister

Yağ verenin oğlu olur

Bulgur verenin kızı olur.” Toplanan malzemelerle pilav pişirilerek hep birlikte yenir. (Çolak, 2009,s.238)

1.2.19 Yağmur Gelin Oyunu 2.Versiyon

Oyunun oynanışı aynı olmakla birlikte söylenen tekerlemede farklılık bulunmaktadır:

“Yağmur yağmur yaş isder

Goş goyun gurban ister

Ak goyun etlik

Gara goyun sütlük

Ver allahım ver sicim gibi yağmur” (Özdemir, 2006,s.271).

1.2.20 Dağda Kına Yakma Oyunu

“ Goyul goyul taş kınası

Goyulmayan taş kınası

Karıncanın budu inen

Sarı inağan südü inen” büyük taşların üzerinde güneşin yağmurun etkisiyle zaman içinde taşın üzerinde iki renkte yoğunlaşma olur, bunun biri kına olur. Büyük taşa tükürülür küçük bir taşla yosun özenir ve kızarır (Altıparmak, 2008,s.9)

1.2.21 Köse Gezmesi Oyunu

Köyün çobanı yaz boyu hayvanları otlatır ama bu işi bir maaş karşılığı yapmaz. Ancak çobanın emeğinin bir emek karşılığı olmalıdır. İşte bu noktada Köse Gezmesi Oyunu devreye girer. Çoban yaz mevsiminin bitmesiyle yanına bir hayvan, heybeler ve bir yardımcı olarak mahalleleri dolaşmaya başlar. Her kapıya gider, hak ister koyun postundan yapılmış özel dikilmiş bir ceket pantolon kafasına yine posttan yapılmış özel külah ve belinde ses çıkarıcı

ziller olur. Bu esnada mahallenin çocukları da çobanı yalnız bırakmazlar evlerin kapısına gelip sopasıyla vurarak “ KÖSE” der ve manisini söyler;

“Sayı sayı gezerim

Mavi boncuk dizerim

Veren oğlan doğursun

Vermeyen çok kız doğursun” der. Kapıyı açan kişi un bulgur ceviz sucuğu para kedi bacağı gibi şeyler verir köse verileni yeterli bulmazsa kapıya oturur küser. Köseyi küstürmek çok ayıplanır. Birkaç gün süren bu oyun sonunda köse kışlık ihtiyacını karşılamış olur. Yanında dolaşan çocuklarda toplananlardan kismetlerini alırlar (Altıparmak, 2008,s.13).

1.2.22 Aç Kilit Oyunu

Oyuna iştirak edenler ellerini yumruk yaparak üst üste koyarlar. Ebe, en üstteki yumruktan başlamak üzere, parmağını sokarak” aç kilit” diye yumruğun açılmasını ister. Yumruklar bu taleple en alttakine varıncaya kadar açılır. En alttaki ile tekerleme başlar:

-Aç kilit

-Açmam kilit

-Anahtar nerde

-Suya düştü

-Su nerde

-İnek içti

-İnek nerde

-Dağa kaçtı

-Dağ nerde

-Yandı bitti kül oldu

-Kapınızın önünden bir tavşan geçti mi?

-Geçti

-Tuttunuz mu?

-Tuttuk

-Kestiniz mi?

-Kestik

-Pişirdiniz mi?

-Pişirdik

Yediniz mi ?

-Yedik

-Bana pay koydunuz mu?

-Koyduk

-Hangi dolapta saklı

-Çıtıdı dolapta

-Kaç balta vursam açılır

-Beş,on-yirmi....

-Bir...İki...Üç...Dört..Beş..açılmayan yumruk, yumrukla darbelenir. Son darbe ile, kalan son yumrukta açılır. Bakılır ki içinde bir şey yok:

-Vooo! Kedi yemiş!.

Sonra hep birlikte başlanır sakal bıyık yolarak hayıflanmaya:

-Vay sakalım, vay bıyığım...

-Vay sakalım, vay bıyığım...

-Vay sakalım, vay bıyığım... (Türkten, 2001,s.765)

1.2.23 Üşüdüm Üşüdüm Oyunu

Kız çocukları iki gruba ayrılır. Ellerini birbirlerinin omuzuna koyarak, karşı karşıya birer sıra yaparak, yüzleri birbirlerine olmak şartıyla beş-altı metre aralıkla dururlar. Taraflardan biri hep bir ağızdan:

“Üşüdüm, üşüdüm. A benim beyim üşüdüm, üşüdüm” diyerek karşı tarafın önüne kadar uygun adımlarla varır ve dururlar. Karşı taraf:

“Kürkünü giy, kürkünü giy, A benim canım kürkünü giy” diyerek kol kola aynı sıralı şekliyle ve uygun adımlarla ilerlemeye başlarken önce gelen taraf da arka arkaya yerlerine kadar çekilirler. İlk grup:

“Kürküm yok, kürküm yok. A benim beyim kürküm yok” diyerek geri geri çekilir. İkinci grup

“Çarşıdan al, çarşıdan al. A benim canım çarşıdan al.” Birinci grup:

“Param yok, param yok. A benim canım param yok.” İkinci grup:

“ Çal da al, çal da al. A benim canım çal da al.” Birinci grup:

“Asallar, keseller (asarlar, keserler), Şu güzelin alınına damgayı basarlar ” diyerek birinci grubun idarecisi parmağı ile seçtiği kızın alınına basar ve kendi tarafına geçirir. Oyun aynı tekerleme ile kızları seçe seçe devam eder. (Özulu, 1973,s.81)

1.2.24 Seke Seke Ben Geldim Oyunu

Kızların içinden biri görücü olarak seçilir, biri de başına duvak takılarak gelin olur kızların arasına katılır. Kızlar grup olarak gelinin önünü kapatırlar. Görücü kız karşıdan seke seke gelir;” Seke seke ben geldim. Kızlar hep bir ağızdan “Sekmeden sefa geldin” derler. Görücü, “Annem bir kız istiyor”

-Kızımız yok

-Tuz istiyor

-Tuzumuz yok

-Kızınız nerde?

Gelini saklayarak:

-Hamamda

-Çağırın gelsin

-İncisi, mercanı üzülür

-İncisinin, mercanının yerine bir beşli verek

-Olmaz

-Olur

Görücü seke seke gider dolaşır yine gelir, aynı sözleri konuşur.” Kızımız hamamda “ konuşmasına gelince, görücü;

-Hamamda yok

-Öyleyse dikenli tarlada

-Vooov! Ayağıma diken battı, voov! ayağıma taş battı “ diyerek topallayarak uzaklaşır. Seke seke tekrar gelir. Bu defa kızlar “Çamurlu tarlada” demesi üzerine görücü ”Vooooov! ayağıma çamur doldu” diyerek uzaklaşır. Son gelişinde “Ağabeyim kız istiyor” diye başlayınca, kızlar “ Al öyleyse” diye gelini aralarından çıkarıp görücüye teslim ederler, görücü kızı alır kaçır, biter (Özulu, 1973,s.81)Buradaki vooov ifadesi hayret bildiren cümlelerde kullanılır.Daha çok abartılı tepki verme,kınama,şaşıırma ifadeleri için kullanılır.

1.2.25 El Oyunu

Yalnız kız çocuklarının oynadığı oyunlardır. Oyunda oyuncular birbirlerinin ellerinden tutarak veya ellerine vurarak oynarlar. İki çocuk birbirlerinin ellerine vurarak şu dörtlükleri ahenkli bir şekilde okurlar:

“Çantamı aldım koluma

Çıktım Bağdat yoluna

Ben bir subay (Babi) beklerken

Çöpçü (Ceyar) da girdi koluma.”

“Masa üstünde çiçek

Elbisem biçilecek

Anne haberin olsun

Şerbetim içilecek.”

“Ayaklarım toz atar

Çöcü (Ceyar) bana göz atar

Gözün kör olsun (Ceyar)

Pencereden yar bakar.” (Çolak, 2009,s.243)

1.2.26 A Telli Turnam Oyunu

Kız ve erkek çocuklarının oyunudur. Çocuklardan biri ebe olur. Diğerleri el ele tutarak bir daire çevirir ve çömelirler. Ebe ortaya geçer o da çömelir. Çocuklar hep bir ağızdan:

“A telli durna

Yeşilli durna

Soğuk suda kanatları

Büzülür, büzülür

Sıcak suda kanatları

Açılır, açılır

Aslanım, kaplanım

Kimi kapacaksan

Kap bakalım” diye bağırlar (Özulu, 1973,s.77). Ebe konuşmaz ve el kol hareketleri tekerlemede geçen sözlere göre taklit yapar diğer çocuklarda ebeyi taklit ederler. Kimi kapacaksan kap, denince ebe çocuklardan birini ortaya çeker ve kendisi onun yerine geçer.

1.2.27 Kurt Baba Oyunu

Dramatik nitelikli oyunların pek çoğunda karşımıza çıkan muhavere nitelikli tekerlemeler, Kurt Baba oyununda da karşımıza çıkmaktadır.

“Harmanda gezeriz, tozarız. Ebem bize ne diyor?

Uykudan uyandım yüzümü yıkıyom

Harmanda gezeriz, tozarız. Ebem bize ne diyor?

Yemeği hazırlıyom

Kara kuzumu gördün mü?

Eline bir ekmek verdim, ağlayarak oraya gönderdim

Topal kuzumu gördün mü?

Eline bir elma verdim ağlayarak şuraya gitti

Şu benim kara kuzum

Şu benim kınalı kuzum” (Çolak, 2009,s.228) Buradaki yıkıyom,görüyom sözcükleri Kayseri konuşma dilinin bir özelliğidir.Şahız ekleri olduğu gibi söylenmez on,om,uz gibi eklerle bitirilir.Yapıyom,görüyon,gidiyos,alıyok gibi.

1.2.28 Birdir Bir Oyunu

Birdir bir oyununda oyun atlama sırası, seviyesini ve şeklini belirlemek için söylenen tekerleme;

“Birdir bir

İkidir iki

Dönde bak

Döndüm yağlı börek

Beşik beşik sallama

Altın göt vurmaç

Yedim yel (yer) gibi

Sekizim seksek

Dokuzum durak

Onun oturak

On birim gazete

Deve güreşi

Buzdolabı

Şehir

Futbolcu

Apartman

Araba

Karyola

Minare

Oyuncu ismi.....” Burada oyunu idare eden çocuğun söylediği rakamlar veya sözler oyunda yapılması gereken hareketleri ortaya koyar.

Aynı oyunun 1940’lı yıllarda oynanan şeklinde şiir parçalarının söylendiğini ortaya koyan aşağıdaki beyitler, tekerleme tarzının gelişimini de gözler önüne sermektedir. Sayıların kuru, manasız ve ahenksiz kullanımının yerini şu beyitler almıştır:

Tava delik yağ tutmaz

İprık¹¹ delik su tutmaz

Baççelerde gaysi¹² dikmesi

---

¹¹ İprık:İbrık

¹² Gaysi:kayısı

Gozel¹³ gozel gız öpmesi

Ocak başında maşa

Şincik gızlar poşa¹⁴

Ocak başında kibrit

Şinciki gızlar dirmit¹⁵

Irafta¹⁶ filcan

Şinciki gızlar mercan

Ocak başında tuturuk¹⁷

Şinciki gızlar ötürük¹⁸

El değer

Etek değmez (Caferoğlu, 1994,s.84-85)

1.3 Oyun İçinde Belli Aşamalarda Kullanılan Tekerlemeler

1.3.1 El Üstünde Kimin Eli Var Oyunu

Bu oyunda tekerlemeyi ceza uygulamasına geçilmeden önce söylemek kuraldır:

“Ay ay bilemedim

Vay vay bilemedim

Davul mu zurna mı? “

(Çolak, 2009,s.221).

1.3.2 Ay Gördüm Oyunu

Saklanan oyuncunun görülmesi esnasında söylenen bir tekerlemedir:

“Ay gördüm Allah,

Amentü billah

Günahlarım çok

¹³ Gozel:güzel

¹⁴ Poşa:paşa

¹⁵ Dirmit:Kayseriye özgü, özellikle ağustos ayında yetişen ve erkenden olgunlaşan bir üzüm çeşidi.

¹⁶ Irafta:RaftaTürkçe sözcüklerin başında R sesleri yansıma dışında bulunmaz. Bu sözcüklerden bazılarını dil kendine uydurmaya çalışır:ileğen, ilimon, irezil gibi.

¹⁷ Tuturuk:Ocak, soba gibi şeyleri tutuşturacak çalı, çırpı, çıra gibi kuru yakacak.

¹⁸ Ötürük:Sıvı dışkı,ishal.

Affeder Allah ” (Çolak, 2009,s.268)

1.3.3 Gökte Gök Boncuk Oyunu

Gök ve yer kavramları oyunda sırt üstü yatan bir insanın bir çocuğu ayaklarının altı ile havaya kaldırıp indirilmesi esnasında söylenen bir tekerlemedir:

“Yerde ne var

-Yer boncuk

-Gökte ne var

-Gök boncuk

-Ananın adı ne

-Fatmacık

-Babanın adı ne

-Yusufçuk

-Kaldır beni hoppacık” (Çolak, 2009,s.296)

1.3.4 Ebe Mama Oyunu

Erkek çocukları tarafından oynanır. Oyuncu sayısı sınırlı değildir. Oyun için 30/40 cm yüksekliğinde kubbe biçiminde toprak yığılır. Toprak yığınının üzerine su serpilir eller üzerinde gezdirilerek çamur bir tabaka oluşturulur bu işlem devam ederken oyuna katılan çocuklar hep bir ağızdan:

“Ebe mama kıl bit

Kıl bitmezse tel bit “ tekerlemesini söyler oyun devam eder. (Çolak, 2009,s.300)

1.3.5 El Üstünde Kimin Eli Var Oyunu

En az dört kişiyle oynana oyunda sayışmaca ile hakem ve yere yatacak oyuncu belirlenir. Yerdeki oyuncu dizleri elleri üzerine yatar diğer oyuncular ellerinin yumruk yaparak yerdeki oyuncunun sırtı üzerine üst üste koyarlar. Hakem” el el üstünde kimin eli var” diye sorar yerdeki bilirse elin sahibi yere yatar bilemezse cezaya geçmeden önce şu tekerlemeyi söylerler:

“Ay ay bilemedin

Vay vay bilemedin

Davul mu? Zurna mı?

İğne mi? İplik mi?" sonrasında sırtına yumruk vurulur (Çolak, 2009,s.221).

1.3.6 Yumruk Başı Oyunu

En az 5-6 kişilik iki erkek grup tarafından oynanır. Oyunda kimin ebe olacağı kura veya sayışma ile tespit edilir. Kurayı kazanan grup kaçar ve saklanır. Bir müddet sonra ebe olan grup, kaçan grubu bulmaya çalışır. Aramaya çıkmadan önce kaleye iki gözcü, muhafız bırakırlar. Yakalanan oyuncu sırtına yumruk vurularak kaleye getirilir. Kaledeki muhafızlara teslim edilir. Kaçan grup kaledekileri kurtarmak isteyebilir. Şayet ki oyuncu dayak yemeden kaleye gelebilirse, kaledeki bir tutsağı kurtarabilir. Kaçan taraf bazen kaleye toplu olarak saldırır ve şu tekerlemeyi söyler

“Goşun arkadaşlar, goşun!

Geliyor gırmızı cekatlılar!

Galeyi goruyalım

Bi ton dayak atalım”

Ebe olan grup kaçan gruptan 5 kişi yakalarsa ebe değişimi olur (Çolak, 2009,s.270).

1.3.7 Eski Minder Oyunu

En az 5-6 kişiyle oynanır oyunculardan biri be seçilir kalanlar bir dair olacak şekilde sıralanırlar ve ebe bu dairenin ortasına oturduğunda bütün oyuncular hep birlikte;

“Eski minder

Yüzünün göster

Göstermezsen darılırız

Güzellik mi?

Çirkinlik mi?

Havuz başında heykellik mi? “

Tekerlemesini söyler tekerleme bittiği anda ebe kaçar ve diğer oyuncular onu yakalamak için kovalarlar. Ebe yakalanırsa yeni ebeyle devam edilir (Çolak, 2009,s.267).

1.3.8 Hamamkızdı Oyunu

Hamamkızdı oyununda, iki veya üç kişinin başlarını bir araya getirip, ayakta sarılarak meydana getirdikleri piramidin üstüne atlayıp çıkan çocuğun, orada kalma müddetini tayin eden tekerleme:

-Karatavuk,

- Karnıyarık,

-Beş getir, on getir, on beş getir, yirmi getir, yirmi beş getir,.....elli getir, elli beş getir,

-Ben gidiyorum

-Eş getir.... (Türkten, 2001,s.763),

1.3.9 Enek Kozak Oyunu (Lalempe)

Erkek çocuklarının oyunudur. Genellikle iki çocuk oynar. Kimi yerlerde kız çocuklarının da oyuna dâhil olduğu ve takımlar halinde oynandığı da görülmektedir. Çocuklar yassı taştan birer enek alırlar. Bir de taştan yuvarlak kozak yaparlar. Bir daire çizerek o kozağı dairenin merkezine koyarlar. Biraz ileriye de bir düz çizgi çizerek atış yeri belli olur. Birisi eneğin üzerine tükürerek öbür oyuncuya “Yaş mısın, kuru musun?” diye sorar. Eneği havaya atar. Hangi oyuncunun dediği taraf düşerse o burhani (ilk atacak) olur. Önce Burhani çizgiden kozağı vurmaya atar. Vuramazsa öbürü atar. O da vuramazsa kimin eneği kozağa yakın ise o önce kozağa vurur. Kozak epeyce gitmiştir. Sonra kendi eneği ile kozağın arasını ayağı ile ölçmeye başlar.

-Lalempe

-Lülempe

- Kundura biç, diye sayar.

Kozağın yanına varınca oradan ötekinin eneğini vurmaya için kendi eneğini atar. Eğer vurursa;

-Kırk üç, der.

Oradan atarak kozağı vurursa kozak ile enek arasını ayağı ile ölçmeye ve kırk üçün üstüne saymaya başlar. Sayısı elliye gelince;

-Elli sayısı belli

-Hasesi,hüsesi,

-...semtin ağası

-Ağanın tütün kesesi

-Ak enek, boz kozak

-Sivrisinek bir binek, der (Özulu, 1973,s.81). Gaziantep yöresinde oynanan Zilley (Cücük) Oyunu adlı oyunun burada ele alınan oyunun kuralları, işleyişi ve kullanılan malzemeleri ile büyük benzerlikleri olduğu tespit edilmiştir.¹⁹Taşın üzerine tükürme doğrudan yemin etme yöntemiyle ilişkilidir. Aynı oyuna Ordu'da da rastlanılmaktadır. Kayseri'de Kozak adı verilen yumurta şeklindeki taşa Ordu'da Çotura denilmektedir. Oyunun ismi bu taştan dolayı Çotura'dır. Oyun kural ve oynanışı birebir benzerlik göstermektedir.²⁰

1.3.10 Kordeleci Hanım Oyunu

5-6 kişilik iki kız grubundan birisi teker teker çocuklarına takma ad koyarlar. Bu adları sadece kendi grupları bilir. Karşı gruba bu takma adları isim vermeden bildirirler. İki grup ellerini birbirlerinin omzuna atarak birer sıra halinde karşı karşıya dururlar ve oyuna hazır olurlar. Önce ad koymayan taraf hep bir ağızdan:

“ Kordeleci hanım

handadır handa

tahta kürek kulbinde²¹

sizlere geldik on günde.” Diyerek ileri yürür ve şarkının bittiği yerde dururlar. Bu defa karşı taraf hep bir ağızdan:

“Geldinizse geldiniz

bizleri memnun ettiniz

kutu kutu içinde

hangimizi seçtiniz.” diyerek ileri yürür ve diğer grubun önünde durur. Karşı tarafın idarecisi kız bir isim söyleyerek “gelsin” der. İsim seçen grupta bir kız kalıncaya kadar aynı tekerleme ile oyun devam eder (Özulu, 1973,s.85)Bu oyunun tekerleme bölümünde kız beğenme adetlerinin işlendiği görülmektedir.

1.4 Oyun Bitiminde Kullanılan Tekerlemeler

1.4.1 Evcilik Oyunu

¹⁹ (Fakazlı,A.E., (2020).Gaziantep Yöresine Ait Geleneksel Çocuk Oyunları: Ambel Gog ve Zilley, Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi 523-525

²⁰ Başal, H.A.,(2007) Geçmiş Yıllarda Türkiye'de Çocuklar Tarafından Oynanan Çocuk Oyunları, Eğitim Fakültesi Dergisi XX (2), 243-266

²¹ Kulbe: Kürtçe nacak

Kız çocukları arasında oynanır. Kendi yaptıkları toprak, çamurdan mutfak eşyalarıyla oynanır. İçlerine yaprak, bitki, taş gibi aslında yiyecek olmayan etraftaki nesnelere konur ve ev yaşantısını taklit ederler. Kendi yaptıkları bez bebekleri uyutur, büyütür gelin ederler. Evciliklerini çeşitli tehlikelerden korumak için elini oyun bittikten sonra oyun yerlerinin yani evciliğin üzerinde gezdirerek bir nevi efsunlama işlemi yapar ve şu tekerlemeyi söylerler;

“Hazere hüzere²²

Yağlık koydum mezere

Evliliğimi elleyen eli kırılısın

Kudretten beli kırılısın

At boku atlaya

Cuma günü çatlaya

Bir gözünden kan gele

Bir gözünden irin gele

Anma anam desin

Cehenneme atıversinler” Oyundaki bu dizelerde şamanistik unsurlar bulunmaktadır. Efsunlama işlemine hezereleme adı verilir. (Çolak, 2009, s.274)

1.4.2 Çalguru Oyunu

Geceleri sokakta oynanan bir oyundur uzun sürebilir oyundan yorgun düşen veya sıkılan tarafın başı şu tekerlemeyi söyleyerek oyunu bitmesini istediğini bildirir;

“Ocakta köz

Bitti söz

Kalkın gidin siz

Yatacağız biz” (Özdemir, 2006, s.371).

Çocukların oyun oynamayı çok sevmeleri, bitmesini istemediklerinden ötürü olsa gerek oyun bitiren tekerlemelere sadece iki oyunda rastlanılmıştır.

²² Hazer: Takva kelimesiyle eş anlamlı olan Hazer, dilimize Arapçadan geçmiştir. Bu kelime “kuşku uyandıran ve korku veren şeylerden çekinmek anlamına gelir”

Sonuç

Çocukların dil ve kelime haznelerinin gelişimi açısından tekerlemelerin ne kadar önemli olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Çalışılan 49 çocuk oyununun hepsinin içeriğinde tekerlemelerin yer aldığı görülmektedir. Bu tekerlemelerden 9 tanesi oyunda ebe seçerken ve oyunun başında kullanılmaktadır. Bunların sayıma, ebe seçme ve grup oluşturma esnasında adil bir seçim olması için bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. 28 oyunda tekerlemeler oyunun esasını teşkil etmektedir. Oyunun kurulumu tekerlemeler üzerinedir. Uzun sözlü oyun formülleri oyunların esas metinlerini oluşturan manzum parçalar olarak görülmektedir. Tekermemeyle başlayan oyunun gelişim ve seyri de tekerlemeye göre olmaktadır. 10 adet oyunda kullanılan tekerlemeler oyunun belli aşamalarında rol oynamaktadır. Bu süreçte kullanılan tekerlemeler kimi zaman oyunun bölümlerini işaret etmekte kimi zamanda oyuncuların rollerini belirlemektedir. Oyunun içerisinde kimi yerlerde ise oyuna katılanların coşkusunu artırmak karşı takımın oyuncularını ise kızdırmak, sindirmek maksadıyla da kullanılmakta olduğu görülmektedir. 2 adet oyun tekerlemesinin oyun bitiminde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunların içeriklerine bakıldığında birinin oyun alanını korumak maksatlı bir anlamda efsunlama işlemi için kullanıldığı diğerinin ise uzun süren oyunu bitirmeyi ifade etmek maksadıyla kullanıldığı görülmektedir.

Kaynakça

- Albayrak,(2004).*Ansiklopedik Halk Terimleri Sözlüğü*,492
- Altıparmak, M. (2008a). *Hatıralarımla Erkilet Belgeselinin Doğuşu*,9.
- Altıparmak, M. (2008b). *Hatıralarımla Erkilet Belgeselinin Doğuşu*,13.
- And, D. (1974). *Türk Folklorunda Oyun Kavramı Ve Oyunun Önemi*. 1.Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, 307.
- Artun, E. (2005). *Türk Halkbilimi*,275.
- Aydın, C. (1980). *Çocuk Sporunda Halk oyunlarının Değeri. Türk Folklor Araştırmaları*, 19(31), 31.
- Başgöz, İ. (1986). *Türk Bilmeceleri*,294.
- Boratav,P.N.(1973)*100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi,146.

- Caferoğlu, A. (1994a). *Anadolu Ağızlarından Toplamalar*,84.
- Caferoğlu, A. (1994b). *Anadolu Ağızlarından Toplamalar*,85.
- Caferoğlu, A. (1994c). *Anadolu Ağızlarından Toplamalar*,98.
- Çolak, F. (2009a). *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halk Bilimsel İncelemesi*,221.
- Çolak, F. (2009b). *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halk Bilimsel İncelemesi*,224.
- Çolak, F. (2009c). *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halk Bilimsel İncelemesi*,227-228.
- Çolak, F. (2009ç). *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halk Bilimsel İncelemesi*,221.
- Çolak, F. (2009d). *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halk Bilimsel İncelemesi*,238-240.
- Çolak, F. (2009e). *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halk Bilimsel İncelemesi*,243-246.
- Çolak, F. (2009f). *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halk Bilimsel İncelemesi*,258,259.
- Çolak, F. (2009g). *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halk Bilimsel İncelemesi*,261.
- Çolak, F. (2009h). *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halk Bilimsel İncelemesi*,267-270.
- Çolak, F. (2009ı). *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halk Bilimsel İncelemesi*,274.
- Çolak, F. (2009i). *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halk Bilimsel İncelemesi*,284.
- Çolak, F. (2009j). *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halk Bilimsel İncelemesi*,291.
- Çolak, F. (2009k). *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halk Bilimsel İncelemesi*,296.
- Çolak, F. (2009l). *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halk Bilimsel İncelemesi*,300.
- Durbilmez, B. (2022). *Türk Kültür Coğrafyası*,42 .
- Fakazlı, A. E. (2020, Aralık). *Gaziantep Yöresine Ait Geleneksel Çocuk Oyunları: Ambel Gog ve Zilley*. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 5(4), 523-525.
- Gerçel, A. (2003). *Develi Çocuk Oyunları Ve Tekerlemeleri*,547.
- Görkem, B. (2014). *Fahri Bilge Derlemeleri Kayseri Yöresi Türk Halk Bilim Çalışmaları*,59-60.
- Özdemir, N. (2006a). *Türk Çocuk Oyunları (Cilt 2)*,271.
- Özdemir, N. (2006b). *Türk Çocuk Oyunları (Cilt 2)*,371
- Özulu, Y. E. (1973a). *Dili, Deyimleri, Mahalli Oyunları, Manzum Bilmeceleri ve Turizm 'i ile Kayserim*,77

Özulu, Y. E. (1973b). *Dili,Deyimleri,Mahalli Oyunları,Manzum Bilmeceleri ve Turizm 'i ile Kayserim,79*

Özulu, Y. E. (1973c). *Dili,Deyimleri,Mahalli Oyunları,Manzum Bilmeceleri ve Turizm 'i ile Kayserim,81*

Özulu, Y. E. (1973d). *Dili,Deyimleri,Mahalli Oyunları,Manzum Bilmeceleri ve Turizm 'i ile Kayserim,85*

Rehber Ansiklopedisi. (1984). XVI, 182

Türk Dil Kurumu Sözlüğü. (2015). 2, 2171.

Türkten, N. (2001a). *Çocuklarla İlgili Kayseri Tekerlemeleri. Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni ,761.*

Türkten, N. (2001b). *Çocuklarla İlgili Kayseri Tekerlemeleri. Kayseri ve Yöresi Kültür,Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni ,762.*

Türkten, N. (2001c). *Çocuklarla İlgili Kayseri Tekerlemeleri. Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni ,763.*

Türkten, N. (2001d) *Çocuklarla İlgili Kayseri Tekerlemeleri. Kayseri ve Yöresi Kültür,Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni ,765.*

Yıldız, Y. (2023). *Her Açıdan Kayseri.*

Extended Abstract

The game is one of the indispensable elements of life for children. During these games, children often use nursery rhymes, which are in the nature of poetry, which they have invented themselves or skilfully apply the expressions specific to adults according to their own traditions. Nursery rhymes are rhymed expressions with meaning and subject integrity, but they can also be completely invented, meaningless, independent of the content of the game and appear as sequences of consecutive words. It is an indisputable fact that nursery rhymes, which are effective in the improvement of language and vocabulary acquired by children through the game, are very important.

In this study, it is aimed to bring together nursery rhymes, one of the elements of oral culture in children's games. The compiled studies were analysed and a literature review was conducted. The study area was limited to Kocasinan and Melikgazi districts, which are the central districts of Kayseri, taking into consideration the width of the topic and geographical area. The data was categorised under four main headings. These are rhymes that start the game, rhymes that establish a game on their own, rhymes used at certain stages in the game and finally rhymes that are sung at the end of the game and have a decisive function. The way the games are played and their details are not emphasised much and are given in outlines. The main purpose of the study was to categorise the place of nursery rhymes in the game period.

It is seen that nursery rhymes are included in the content of all 49 children's games analysed. Nine of these rhymes are used at the beginning of the game and while choosing a it (ebe). It is seen that they are used as a tool for counting, the selection of a ebe and fair selection during group organisation. In 28 games, nursery rhymes constitute the essence of the game. The game is based on nursery rhymes. Long verbal game formulae are seen as poetic pieces that constitute the main texts of the games. The development and course of the game that starts with rhymes is also according to the rhymes. 10 rhymes used in the games play a role in certain stages of the game. The nursery rhymes used in this process sometimes indicate the parts of the game and sometimes determine the roles of the players. In some places in the game, it is seen that it is also used to increase the enthusiasm of the players participating in the game and to anger and intimidate the players of the opposing team. In the analysis, it was determined that 2 game nursery rhymes were used at the end of the game. When the content of these rhymes are analysed, it is seen that one of them is used to protect the playing field, in a sense for the enchantment process, and the other one is used to express the end of a long game.